

RÉSZLETES TARTALOM

Előszó (<i>Lovász László</i>)	15
---------------------------------	----

I. A JELEN TAPASZTALATI TERE: NYELV ÉS NYELVKÖZÖSSÉG

Bevezetés (<i>Tolcsvai Nagy Gábor</i>)	19
1. A vizsgálat indokltsága	19
2. A nyelv és a nyelvközösség	22
3. Elmélet és módszertan	28
4. A kötet szerkezete	29
Irodalom	30

A nyelv kulturális, ideológiai értelmezései (<i>Tolcsvai Nagy Gábor</i>)	32
1. A nyelvértelmezések, nyelvi ideológiák jelentősége	32
2. 20. századi magyar nyelvtudományi nyelvértelmezések	35
3. A nyelvi ideológiák fő jellemzői	38
4. Összegzés	42
Irodalom	43

II. A MAGYAR NYELV ÉS NYELVKÖZÖSSÉG HELYZETE SZŰKEBB ÉS TÁGABB KÖRNYEZETÉBEN

A magyar nyelv és nyelvközösség Európában (<i>Tolcsvai Nagy Gábor</i>)	49
1. Bevezető	49
2. A magyarság helye Európában: történeti modellek	51
2.1. Történettudományi modellek	51
2.2. Nyelvtudományi modellek	54
3. Szintézis az ezredfordulón	58
4. A magyar nyelvközösség az Európai Unióban	60
Irodalom	61

A magyar nyelv és a magyar nyelvközösség jogi helyzete (Andrássy György)	64
1. Bevezetés	64
2. A magyar nyelv jogi helyzetének főbb jellemzői az első világháború végéig	67
3. A magyar nyelv jogi helyzetének fő jellemzői az első világháborút követően	71
4. Az emberi jogok és a nyelvjog	76
5. A hivatalos nyelv problémája és a probléma megoldása	80
6. Az eredmények összegzése és néhány kiegészítés	85
Irodalom	88

Nyelvközösség, nemzet, állam, társadalom viszonya (Gyáni Gábor)	91
Irodalom	105

III. A MAGYAR NYELVKÖZÖSSÉG BELSŐ SZERKEZETE ÉS MŰKÖDÉSE A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Népesedési viszonyok (Tóth Pál Péter)	109
1. Módszertani megfontolások	109
2. A nyelvközösség létrejötte	112
3. A középkor	113
4. A török hódoltság	114
5. Telepítések a 18. században	116
6. A népesség a 19. században	117
7. A trianoni döntés következményei	121
8. A népesedés 1945 után	125
Irodalom	135

A magyar nyelvközösség kommunikációs rendszere 1945 után (Tolcsvai Nagy Gábor)	137
1. Közép-Európa történeti jellemzői	137
2. Az 1945–1990 közötti kommunikációs rendszer	139
3. Az 1990 utáni kommunikációs rendszer	142
Irodalom	148

Az anyaország és a külső régiók, a határtalanítás (Tolcsvai Nagy Gábor)	150
1. Az elkülönítés és a határtalanítás	150
2. A kommunikációs rendszer széttagozása	150
3. A kommunikációs rendszer széttagozásának következményei 1990 előtt	152
4. A határtalanítás	155
4.1. A nyelvi változatosság	156
4.2. A nyelv értelmezése a határtalanítás szempontjából	157

4.3. A magyar nyelvi régiók határtalanítása	158
5. A határtalanítás változatai	160
6. Összegzés	162
Irodalom	162
A magyarországi helyzet (Tolcsvai Nagy Gábor)	164
1. A változás fő irányai	164
2. A belső tagoltság	167
3. A nyelvi alkotás megvalósulása a stílus változásaiban	171
Irodalom	178
A külső régiók (Péntek János)	179
1. A külső régiók	179
1.1. Elszakadás és törés a 20. század elején	179
1.2. Akadémiai háttérű kutatások	180
1.3. A magyar és a többségi nyelvek viszonya	182
2.. Az anyaország és a külső régiók viszonya	184
2.1. 20. századi korlátok és korlátozások	184
2.2. Szabad mozgás, nyelvi közeledés, fokozódó térvésztesítés	184
3. Központ(ok), régiók, perifériák	186
3.1. Az egy/több központi vagy közös nyelv dilemmája	186
3.2. A sokféleséget elismerő és integráló egység	187
3.3. Nyelvépülés és nyelvvesztés a peremeken	187
4. Közösségek és hálózatok	189
4.1. Város és falu, maradékszórványok	189
4.2. Egyházak, vallási közösségek	190
4.3. A nyelv az egyéni és közösségi identításban	191
5. A kommunikációs szinterek és jellegzetes regiszterek	192
6. Társadalmi (át)rétégződés és a nyelvváltozatok változása	193
6.1. Anyanyelvi nevelés, nyelvjárásművelés	194
7. Új korszak a régiók nyelvi életében?	195
Irodalom	196
A nyelvjárások (Kiss Jenő)	199
1. Bevezetés	199
2. A magyar nyelvjárástípusok	202
3. A mai nyelvjárási állapot	205
4. Miért és hogyan változnak a nyelvjárások?	208
5. A nyelvjárások és a jövő	216
Irodalom	220

A magyar standard helyzete (Tolcsvai Nagy Gábor)	222
1. Bevezetés	222
2. A standard létrejöttének okai és körülményei	224
3. A magyar nyelv standardizációja	229
4. A nyelvi változás és a standard	231
5. A standard leírásai	234
9. Összefoglalás	236
Irodalom	237
Nem magyar nyelvű kisebbségek magyar nyelvi közegben (Knipf Erzsébet)	239
1. Általános jellemzők	239
1.1. Történeti előzmények, területi eloszlás, kisebbségi tipológia	240
1.2. A nemzetiségek jogi szabályozásáról, jogállásáról – törvényi háttér	248
2. Szociolingvisztikai szempontok: a nyelvi helyzet	252
3. Nyelvcsere, nyelvváltás – kutatási adatok alapján	255
4. Kitekintés: oktatás	260
Irodalom	262
A magyar nyelvhasználat jellemzői a tengerentúli diaszpórában (Bába Szilvia)	265
1. Bevezetés	265
2. A magyar nyelv mint az etnikai identitás megnyilvánulási tere	266
3. A magyar nyelv tanítása	271
4. Összefoglalás	274
Irodalom	275
IV. A NYELVHASZNÁLAT INTÉZMÉNYES SZÍNTEREI	
A nyelvi kapcsolattartás alapformái (Domonkosi Ágnes)	279
1. A nyelvi kapcsolattartási formák szerepe és vizsgálata	279
2. A tegezés és a nemtegezés változatai	281
2.1. A tegezés társas jelentése és változatai	281
2.2. A nemtegező formák változatai és funkciói	283
2.2.1. A magázás funkciói és megítélése	283
2.2.2. Az önözés funkciói és megítélése	284
2.2.3. A névmáskerülő V funkciója	286
2.2.4. A tetszikelés funkciói és megítélése	286
3. Általános és hivatalos névszói megszólítások, megszólításkerülés	287
4. A köszönések szokásrendje	290
5. A közvetett és a hálózati kommunikáció sajátos nyelvi kapcsolattartási jellemzői	291

6. Összegzés: a nyelvi kapcsolattartási gyakorlat főbb jellemzői	295
Irodalom	296
A magyar nyelv használata a közigazgatásban a Magyarországgal szomszédos országokban (Szabómihály Gizella)	299
1. Bevezetés	299
2. A nyelvhasználat szabályozása a közigazgatásban a Magyarországgal szomszédos országokban	300
2.1. A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának 10. cikkével (Közigazgatási hatóságok és közszolgálati szervek) kapcsolatos vállalások az egyes országokban	301
2.2. A magyar nyelv használatának lehetőségei az egyes országokban a Charta vállalásai és a helyi jogszabályok tükrében	303
2.2.1. Ausztria	303
2.2.2. Horvátország	305
2.2.3. Szlovénia	305
2.2.4. Románia	306
2.2.5. Szlovákia	308
2.2.6. Szerbia	310
2.2.7. Ukrajna	313
3. A magyar nyelv hivatali használatát gátoló tényezők és a helyi magyar közösség ezzel kapcsolatos reakciói	314
Irodalom	317
A számítógép, az elektronikus kommunikáció és az internet hatása (Prószéky Gábor)	321
1. Bevezetés	321
2. Változott-e a magyar nyelv rendszere a számítógép és az elektronikus kommunikáció hatására, és ha igen, hogyan, miben?	321
3. Hogyan változott a magyar nyelvközösség belső kommunikációs kultúrája a számítógép és az elektronikus kommunikáció hatására?	327
4. Hogyan változott a magyar nyelvközösség kommunikációs kultúrája interkulturális tekintetben („kifelé”) a számítógép és az elektronikus kommunikáció hatására?	330
Irodalom	334
A magyarországi magyar anyanyelvoktatás, az anyanyelv-pedagógia helyzete a közoktatásban (Kugler Nóra)	336
1. Bevezetés	336
2. A magyar nyelv tantárgy helyzete a központi tervezés és a tanulói teljesítmény kontextusában	337

2.1. A tantervi szabályozás	337
2.2. Az érettségi	341
2.3. Teljesítmény és attitűd	342
3. Tananyagfejlesztés és tankönyvhelyzet	343
3.1. A tankönyvhelyzet változásai és a tananyagfejlesztés	343
3.2. A rendelhető tankönyvek jellemzői (2016-os helyzetkép)	343
3.2.1. <i>Antalné Szabó Ágnes és Raátz Judit: Magyar nyelv és kommunikáció</i>	343
3.2.2. <i>A kísérleti és az ún. újgenerációs tankönyvek</i>	344
3.3. A tantárgy-pedagógiai és tankönyvkutatás helyzete	346
4. Tanóra-kutatási eredmények	348
5. Összefoglalás	350
Irodalom	353

A határon túli magyar tannyelvű és magyar tematikájú közoktatás (Vančo Ildikó)

A határon túli magyar tannyelvű és magyar tematikájú közoktatás (Vančo Ildikó)	357
1. Bevezetés	357
2. A magyar nyelvű közoktatás és a magyar nyelv oktatása Romániában	361
2.1. A magyar nyelv oktatásának szervezeti és tartalmi keretei	365
2.2. Tantervek	367
2.2.1. <i>Az alsó tagozatos (a romániai elemi szint) Nyelv és irodalom tantárgyi tanterv</i>	367
2.2.2. <i>A felső tagozatos (a romániai alsó középfokú oktatás) Nyelv és irodalom tantárgyi tanterv</i>	367
2.2.3. <i>A középiskolai (a romániai felső középfokú) oktatás Magyar nyelv és irodalom tantervei</i>	368
2.2.4. <i>Tankönyvek</i>	369
3. A magyar nyelvű közoktatás és a magyar nyelv oktatása Szlovákiában	370
3.1. A nyelvhasználat és az oktatás jogi háttere	370
3.1.1. <i>Az oktatási rendszer szerkezete</i>	371
3.1.2. <i>Az oktatás és az iskolai adminisztráció nyelve</i>	372
3.1.3. <i>Szakmai támogatási rendszer</i>	373
3.2. Az oktatás szinterei	373
3.2.1. <i>Óvodai oktatás</i>	373
3.2.2. <i>Alapfokú oktatás</i>	374
3.2.3. <i>Középfokú oktatás</i>	375
3.3. Az oktatás törvényi keretei	377
3.4. Az oktatási programok	378
3.4.1. <i>Óvoda</i>	379
3.4.2. <i>Alsó tagozat</i>	379
3.4.3. <i>Felső tagozat</i>	380
3.4.4. <i>Gimnázium</i>	381
3.4.5. <i>Tankönyvek</i>	382

4. A magyar nyelvű közoktatás és a magyar nyelv oktatása Szerbiában	383
4.1. A vajdasági magyar nyelvű oktatás szerkezete	384
4.1.1. A vajdasági magyar nyelvű oktatás jogi háttere	384
4.2. Tantervek	389
4.2.1. Általános iskolai tantervek	389
4.2.2. A középiskolai tanterv	390
4.3. Az oktatás további feltételei	392
5. A magyar nyelvű közoktatás és a magyar nyelv oktatása Ukrajnában	393
5.1. A nemzetiségi oktatás jogi háttere	394
5.2. Az oktatási rendszer szervezeti és tantervi keretei	396
5.3. Tantervek és órakeretek	398
6. A magyar nyelvű közoktatás és a magyar nyelv oktatása Horvátországban	400
6.1. Az oktatás jogi háttere	400
6.2. Az oktatás szerkezete. Általános és középiskolai magyar tannyelvű oktatás	402
6.3. Tantervek	404
6.4. Tankönyvek	406
7. A magyar nyelvű közoktatás és a magyar nyelv oktatása Szlovéniában	407
7.1. Az oktatás jogi háttere	409
7.2. Az oktatás szerkezete és nyelvei	410
7.3. Tantervek	413
7.4. Tankönyvek	415
8. A magyar nyelvű közoktatás és a magyar nyelv oktatása Ausztriában	415
8.1. Az oktatás jogi háttere és szerkezete	416
8.2. Tankönyvek, tantervek	420
9. Összefoglalás	421
Irodalom	423

V. A MAGYAR NYELV ÉS AZ IRODALOM

A nyelv, a dolgok és az alapító megnevezés (<i>Kulcsár Szabó Ernő</i>)	433
Irodalom	460

VI. A MAGYAR NYELV KÜLFÖLDÖN

A magyar nyelv külföldi megismertetése, vonzereje (<i>Nádor Orsolya</i>)	465
1. Alapfogalmak	465
Anyanyelv – kisebbségi anyanyelv – származásnyelv – környezetnyelv – idegen nyelv – kevésbé ismert/választott és tanított nyelv; diaszpóra közösség	465

2. A magyar nyelv külföldi ismertetésének szinterei és módjai	468
3. A kulturális diplomácia szerepe	473
3.1. A hungarológiai kutatást és kulturális diplomáciát szolgáló intézmények	475
4. Helyzetkép a külföldi hungarológiai felsőoktatásról	477
4.1. A hálózatban rejlő lehetőség	477
4.2. A felsőoktatásban használt tananyagok és módszerek vonzereje	478
5. A magyar mint anyanyelv, származásnyelv és idegen nyelv oktatása gyermekek és fiatalok számára külföldön	479
6. A magyar nyelv külföldi megismertetésének szintereiről összefoglalóan	481
Irodalom	482

VII. NYELVI TERVEZÉS

Tervezés, (ön)értelmezés, fenntartás (Tolcsvai Nagy Gábor)	487
1. Bevezetés	487
2. A stratégia fogalma	489
3. A nyelvstratégiát meghatározó körülmények (a lehetőségek rendszere)	490
3.1. A külső és belső körülmények viszonya	490
3.2. A külső körülmények	491
3.3. A kultúra	493
3.4. A nyelvközösség és a nyelv	494
3.5. A nyelv	495
3.6. A magyar nyelv helyzete az ezredfordulón	497
3.7. A körülmények összegzése: a különbözőség egysége	498
4. A nyelvstratégia cselekvési formái (a köteleességek rendszere)	499
4.1. A tudományos leírás	499
4.2. A nyelvi tervezés	499
4.3. Nyelvpolitika, nyelvi jogok	500
4.4. Az oktatás	502
4.5. A kulturális politika	502
4.6. Ismeretátadás	502
4.7. Cselekvők, intézmények, finanszírozás	503
5. Összefoglalás	503
Irodalom	505

VIII. A JÖVŐ FELÉ IRÁNYULÓ LÁTÓKÖR

Összefoglalás (Tolcsvai Nagy Gábor)	511
--	-----